

УДК 81.22

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТЕКСТІВ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ РОСІЙСЬКОМОВНИХ РЕЦЕНЗІЙ

Корнєва Н. А.

В статті досліджуються особливості породження та реалізації текстів у сфері наукової комунікації на прикладі російських наукових рецензій, комунікативні та прагматичні аспекти створення та функціонування обраних критичних текстів гуманітарного циклу.

Ключові слова: наукова рецензія, комунікативні акти, прагматичне значення, оцінна інформація.

В статье исследуются особенности создания и реализации текстов в сфере научной коммуникации на примере русских научных рецензий, коммуникативные и прагматические аспекты создания и функционирования исследуемых критических текстов гуманитарного цикла.

Ключевые слова: научная рецензия, коммуникативные акты, прагматическое значение, оценочная информация.

The article deals with the peculiarities of creation and realization of the scientific texts of the Russian humanitarian book reviews. These scientific texts, being a significant type of texts in scientific discourse, have to fulfill some communicative and pragmatic tasks, which are caused by the text-creative and estimative aims.

Key words: scientific book review, communicative acts, pragmatic meaning, evaluative information.

Аналіз процесу створення та сприймання наукових текстів відповідно до вимог сучасного спілкування зумовлюється багатьма комунікативно-прагматичними факторами. Породження текстів у процесі наукової комунікації підпорядковане прагматичній ситуації, центральне місце в якій належить меті текстотворення та особливостям процесу взаємодії учасників спілкування. Основною комунікативною метою створення текстів наукових рецензій є реалізація їх пізнавальної функції в рамках певної наукової спільноти та динамічне накопичення інформації, що найбільшою мірою реалізується в акті повідомлення. Повідомлення нової та нетривіальної інформації в науковому тексті зумовлено логічним, чітким та послідовним викладом матеріалу. Це пов'язане з нормами та правилами наукової комунікації, які, в свою чергу, зумовлюють ефективність та успішність створення й рецензії (сприйняття) наукових текстів [4]. Функціональність тексту наукової сфери спілкування передбачає відповідність його складових та його комунікативно-прагматичної спрямованості до законів наукової комунікації [5]. Тому вивчення комунікативно-прагматичної організації наукового тексту передбачає підхід до нього в аспекті комунікативної діяльності науковця в рамках наукового дискурсу з його жанровими та прагмасемантичними складовими [3; 4; 5; 6].

При такому підході наукова рецензія вивчається як один із текстотипів письмової наукової комунікації та її продукт, створення якого зумовлено забезпеченням ефективності процесів наукового пізнання та підпорядковано ustalеним нормам наукового дискурсу, що визначають, зокрема, вибір мовних засобів, притаманних науковому стилю (мовлення). Це, наприклад, переважання іменних частин мови, іменних форм, використання слів абстрактного значення та загальнонаукових термінів (*мышление, анализ*), термінів певної галузі знань (*морфема, синтаксис*), кліше (*состоит из, подлежит исследованию*); а на синтаксичному рівні – частотне використання пасивних, безособових, складно-підрядних конструкцій, дієприкметникових, дієприслівникових та інфінітивних зворотів [2, с. 267]. Для тексту наукової рецензії при створенні інформативних та оцінних повідомлень властиві вирази, що вводять основну інформацію (*анализируется, характеризуется, представлено, рассматривается*), лексико-

синтаксичні одиниці, що реалізують денотативний, конотативний та підтекстовий види оцінної інформації (*обширный, полезный, ценный, интересный*, та ін.) [3]. Це також засоби встановлення контакту з потенційним читачем за допомогою використання вставних слів (*итак, наверное, например, более того, фактически*) та вставних конструкції типу *вполне природно, существует точка зрения; целесообразно считать; приведу пример; не стану утверждать*.

Національна та професійна належність рецензента відтворюється у виборі дискурсивних засобів оформлення критичного тексту, що зумовлені його фаховою спрямованістю та ментальними особливостями текстотворення. В процесі рецензування та створення тексту наукової рецензії спостерігається реалізація різних типів комунікативних дій із використанням відповідних мовних засобів, певного метамовного інструментарію. До основних комунікативних дій при рецензуванні належить інформування, оцінювання та інтерпретація.

Інформативна функція рецензії реалізується із повідомленням основного змісту автентичного наукового тексту. Процес інформування передбачає перехід від глобального (загального) повідомлення до конкретного розгляду тексту послідовно за розділами, або висвітлення важливих, на погляд рецензента, проблем окремо. При цьому оцінні значення накладаються на референційну основу рецензії та представляють реалізацію інтерпретаційних й оцінних інтенцій рецензента [6, с. 61]. У цьому полягає особливість інформативних дій при рецензуванні.

Якщо говорити про “вільні” від оцінного інформативні акти та їх місце в критичному тексті, то вони реалізуються в змістовому блоці, що вводить інформацію про автора рецензованого тексту, пропонує певний екскурс у проблему, що розглядається в науковому тексті, або при описі творчих дій автора рецензованого твору у реферативній формі, де автор критичного тексту виступає як відправник інформації та лише визначає (називає) ті дії, що їх реалізував автор РТ у процесі дослідження. Наприклад: *Обновление словарного состава русского литературного языка началось еще в эпоху Петра I. Шло обмирщение литературы, освобождение ее от церковно-славянских сюжетов и церковно-славянского слога* (Русский язык зарубежом, №2, 2008, с. 106).

Основна композиційна частина тексту наукової рецензії також містить інформативні акти, що повідомляють переважно про структуру рецензованого тексту, його змістову оформленість, процес та результати дослідження, що його пропонує сам автор рецензованого твору, наприклад: *В четырех главах работы последовательно решаются вопросы о роли категоризации в организации семантической структуры слова, в распределении слов по частям речи и в грамматическом оформлении языковых единиц* (Вестник ТГПУ, Вып. 1 (38), 2004, с. 96).

Введення нового зумовлює необхідність оцінки наукового матеріалу, що виявляється в авторському баченні та трактуванні проблеми, інтерпретації та оцінці інформації, що реалізується на тлі загального повідомлення змісту рецензованого видання. Оцінна інформація в текстах наукових рецензій може бути представлена у всіх композиційних частинах.

Найбільш концентрована в плані реалізації прагматичних, зокрема оцінних, значень є фінальна частина рецензії, яка представляє собою мікротекст, окремий критично-аналітичний компонент, що пропонує узагальнююче повідомлення про значимість та актуальність рецензованого тексту, його позитивні якості. Як бачимо, наприклад, із фрагменту фінальної частини російської рецензії, увага рецензента зосереджена на визначенні вагомості висновків, запропонованих автором РТ, фундаментальності та вагомості наукового твору, що рецензується: *В целом вполне очевидно, что рассматриваемая монография представляет собой масштабное само-стоятельное фундаментальное исследование, выполненное на высоком теоретическом уровне, свидетельствующее о высокой научной квалификации автора, его незаурядном исследовательском таланте и огромной научной эрудиции* (Вестник ТГПУ, Вып. 2 (65), 2007, с. 123).

Надаючи перевагу короткому висновку, рецензент у фінальній частині може обирати лише ту інформацію, що він вважає найбільш важливою для

загальної характеристики РТ, у такий спосіб сигналізуючи лише про одну з переваг РТ, напр.: *Считаем, что монографии Л. Ф. Компанцевой являются результатом становления новой научной дисциплины – Интернет-коммуникации* (Актуальні проблеми іноземної філології: лінгвістика і літературознавство, Вип. 1, 2007, с. 305).

Особливим завданням заключного етапу наукового рецензування є конкретні критичні зауваження та рекомендації, що можуть бути як частиною висновків, так і їх єдиним наповненням, наприклад, *Согласно ГОСТа все три части этого реквизита – наименование должности, личной подписи и ее расшифровки – должны располагаться на одной горизонтальной линии, что можно легко исправить при переиздании книги, представляющей несомненный интерес для сопоставительной стилистики* (Стереотипность и творчество в тексте : межвуз. сб. науч. тр. – 2004, с. 386). Тут містяться також побажання продовження наукових розвідок у даному напрямку, подальших успіхів (*Хочется пожелать авторам новых успехов на этом пути* (Вопросы психологии, № 1., 1985, с. 182) тощо, які відбивають етикетний аспект рецензування.

Важливо зазначити також, що роль рецензента як критика і науковця полягає в тому, щоб неупереджено та максимально інформативно представити новий науковий твір. Обираючи форму критичного розмірковування при створенні оцінно-критичного тексту, рецензент досягає логічної, об'єктивної та послідовної інтерпретації нового матеріалу, інкорпорує оцінні значення в референційну основу рецензії. Безпосередньо критика в рецензії представлена сукупністю оцінних актів, оформлених у мікротекст, що структурується переважно висловлюваннями на позначення негативної оцінки, рекомендаціями, порадами щодо покращення наукового твору, що рецензується.

У текстах наукових рецензій (порівняно з мистецтвознавчою, літературною рецензіями) імпліцитна форма введення оцінки переважає над експліцитною, що диктується низкою прийнятих стереотипів, та забезпечує дотримання текстових норм для наукового типу спілкування [4; 2]. До цих норм належать специфічні правила та стратегії введення інформації до наукового тексту критичного типу (рецензія – не виняток), що передбачають нейтралізацію авторського (суб'єктного) фактору, низький рівень емоційно-експресивної інформації та переважання інтелектуально-оцінної інформації, некатегоричність та об'єктивність викладу матеріалу, використання мовних засобів, притаманних науковим текстам. Прикладами стандартного введення оцінки може слугувати наступна сентенція російською мовою: *Такое построение дает возможность решения новой для отечественной социологии задачи: “осуществить переход от первого этапа развития социологических исследований культуры, характеризующегося изучением частных вопросов, охватывающих проблемы взаимодействия человека и различных социальных институтов и элементов культуры, ко второму, принципиально новому – целостному изучению культурного образа жизни различных социальных групп и личностей* (Социс, № 6, 1993, с. 156).

Вивчення комунікативно-прагматичної специфіки рецензії передбачає висвітлення особливостей її прагмасемантичної організації та аналіз спектру засобів пакування наукової інформації при текстотворенні в процесі рецензування. Особливості комунікативно-прагматичної організації тексту наукової рецензії визначаються певними лінгвопрагматичними стратегіями та механізмами реалізації основних цілей наукового рецензування: інформування, оцінки та інтерпретації, при цьому відповідний (визначений) лексико-синтаксичний та прагмасемантичний інструментарій характеризує рецензію як одиницю наукового дискурсу та, водночас, як текстову модель критично-оцінної діяльності рецензента.

Література

1. Демьянков В. З. Интерпретация как инструмент и как объект лингвистики / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1999. – № 2. – С. 5–13.
2. Жанри і стилі в історії української літературної мови / [В. В. Німчук, В. М. Русанівський, І. П. Чепіга та ін.] ; відп. ред. С. Я. Єрмоленко ; АН УРСР Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1989. – 299 с.

3. Ляшенко Т. С. Структурно-композиційні, лінгвостилістичні та прагматичні особливості тексту мистецтвознавчої рецензії (на матеріалі німецьких газет) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Ляшенко Тетяна Степанівна ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2004. – 19 с.

4. Радзиевская Т. В. Научный текст как представитель особого типа коммуникации / Т. В. Радзиевская // Научно-техническая информация : Ежемесячный научно-технический сборник, Серия 2: Информационные процессы и системы. – М., 1984. – 6 с.

5. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзієвська. – К. : НАН України Інститут української мови, 1993. – 194 с.

6. Соловьева Г. И. Типичные языковые средства в научной рецензии / Г. И. Соловьева // Стереотипность и творчество в тексте : межвуз. сб. науч. тр. – Пермь, 1999. – С. 61–69.

7. Hyland K. Metadiscourse in Academic Writing: A Reappraisal / K. Hyland, P. Tse. // Applied Linguistics, 2004. – Vol. 25, № 2. – P. 156–177.